

Universiteit
Leiden
The Netherlands

One Probe - Two Goals: Aspects of agreement in Dutch dialects

Koppen, M. van

Citation

Koppen, M. van. (2005, April 13). *One Probe - Two Goals: Aspects of agreement in Dutch dialects*. LOT dissertation series. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/2712>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/2712>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Samenvatting in het Nederlands

In het Standaardnederlands wordt de congruentierelatie tussen het onderwerp en het werkwoord uitgedrukt door vervoeging op het werkwoord. Dit is geïllustreerd in het onderstaande voorbeeld.

- (1) a. De poezen slapen in de mand.
b. De poes slaapt in de mand.

In voorbeeld (1a) is het onderwerp *de poezen* meervoud. Het finiete werkwoord *slapen* verschijnt dan ook in het meervoud. In (1b) verschijnt er een *-t* op het werkwoord die aangeeft dat het onderwerp *de poes* enkelvoudig is. In dit proefschrift worden een aantal verschillende congruentierelaties met het onderwerp in de Nederlandse dialecten besproken. In een aantal Nederlandse (maar ook in een aantal Duitse, Zwitserse en Oostenrijkse) dialecten congrueert het onderwerp van de zin niet alleen met het finiete werkwoord van die zin, maar ook met het voegwoord dat een ingebedde zin inleidt. Dit laatste verschijnsel wordt *voegwoordvervoeging* genoemd. Een voorbeeld van een zin waarin zowel voegwoordvervoeging als werkwoordsvervoeging voorkomt is gegeven in (2) (uit Haegeman 1992:61).

- (2) Kpeinzen da-n zunder goa-n kommen.
ik.denk dat-_{3P,PL} zij gaan-_{3P,PL} komen
'Ik denk dat zij zullen komen.'

[Lapscheurs]

In dit West-Vlaamse dialect congrueert het onderwerp van de ingebedde zin *zunder* 'zij' zowel met het voegwoord als met het finiete werkwoord van de ingebedde zin. Zowel het voegwoord *da* 'dat' als het werkwoord *goa* 'gaan' vertonen een *n*-uitgang die de persoons- en getalskenmerken, derde persoon meervoud, van het onderwerp reflecteert.

Dit proefschrift kan empirisch gezien in twee delen worden gesplitst, al is het theoretisch gezien één geheel. In het eerste deel worden congruentierelaties met gecoördineerde onderwerpen besproken, in het tweede deel congruentierelaties met pronominale onderwerpen. Als een onderwerp gecoördineerd is, dan is het mogelijk om ofwel met het gecoördineerde onderwerp in het geheel te congrueren of met een deel van dit gecoördineerde onderwerp. Ook voor pronominale onderwerpen laat ik zien dat het voeg- of het werkwoord zowel met het pronominale onderwerp als geheel of met een deel van dit pronominale onderwerp kan congrueren.

In deze samenvatting zal ik me eerst concentreren op congruentie met gecoördineerde onderwerpen. Een voorbeeld is gegeven in (3) voor het Beiers, een

Duits dialect dat net als een aantal Nederlandse dialecten naast werkwoordsvervoeging ook voegwoordvervoeging kent.

- (3) a. ... **daß-sd** **du** und d'Maria an Hauptpreis gwunna hab-ds.
 dat-_{2P.SG} [jij en Maria] de hoofdprijs gewonnen hebben-_{2P.PL}
 b. ... **daß-ds** **du und d'Maria** an Hauptpreis gwunna hab-ds
 dat-_{2P.PL} [jij en Maria] de hoofdprijs gewonnen hebben-_{2P.PL}
 '...dat jij en Maria de hoofdprijs gewonnen hebben.'

[Beiers]

In deze voorbeelden uit het Beiers vertonen zowel het voegwoord als het finiete werkwoord een congruentie-uitgang. In beide zinnen drukt de congruentie-uitgang op het finiete werkwoord *hab* 'hebben' tweede persoon meervoud uit. Dit zijn de persoons- en getalskenmerken van het gecoördineerde onderwerp als geheel. Het voegwoord *daß* 'dat' kan eveneens met het gecoördineerde onderwerp als geheel congrueren zoals in voorbeeld (3b). Een andere mogelijkheid is echter dat het congrueert met het eerste lid van het gecoördineerde onderwerp, zoals in (3a). In dit geval is dat het persoonlijk voornaamwoord voor de tweede persoon enkelvoud *du* 'jij'. Het finiete werkwoord kan echter nooit congrueren met het eerste lid van het gecoördineerde subject. Dit is te zien in het voorbeeld in (4).

- (4) Du und d'Maria *ho-sd / hab-ds an Hauptpreis gwunna.
 [jij en Maria]_{2P.PL} hebben-_{2P.SG} / hebben-_{2P.PL} de hoofdprijs gewonnen
 'Jij en Maria hebben de hoofdprijs gewonnen.'

[Beiers]

In het tweede hoofdstuk van dit proefschrift wordt ingegaan op de vraag waarom het voegwoord in het Beiers en in een aantal andere dialecten kan congrueren ofwel met het eerste lid van het gecoördineerde subject ofwel met het hele gecoördineerde subject. Voordat ik kan ingaan op deze analyse zal ik eerst een aantal van mijn assumpties expliciteren: Ik ga uit van de assumptie dat de structuur van zinnen wordt bepaald door de syntactische component van het taalsysteem. Deze component haalt bundels kenmerken (zoals de kenmerken persoon, getal, geslacht, tijd etc.) uit het initiële lexicon en bepaalt vervolgens de hiërarchische structuur tussen deze bundels. Deze opgebouwde structuur wordt verzonden naar de PF-component en naar de LF-component. De PF-component bepaalt de lineaire volgorde van de bundels op basis van de hiërarchische structuur die is gemaakt gedurende de syntactische derivatie en voorziet deze bundels van lexicale informatie. De LF-component zorgt ervoor dat de semantische relaties tussen de bundels kenmerken worden geïnterpreteerd. Ik ga ervan uit dat congruentierelaties worden gelegd op basis van de hiërarchische structuur en wel op het moment dat deze structuur wordt verzonden van de syntactische component naar de PF-component. Een congruentierelatie is een relatie waarin een hoofd met kenmerken zonder waarde (een Probe) wordt gekoppeld aan een element met diezelfde

kenmerken met een waarde (een Goal). In het geval van voegwoordvervoeging is het bijvoorbeeld zo dat er wordt aangenomen dat het voegwoord wel de kenmerken persoon en getal heeft, maar niet de waardes behorende bij die kenmerken. Het onderwerp van de zin heeft ook de kenmerken persoon en getal en het heeft ook de waardes behorende bij deze kenmerken, zoals bijvoorbeeld eerste persoon en meervoud. Een Probe zoekt naar een Goal in zijn c-commandeerdomein: een bepaald deel van de hiërarchische structuur. Een Probe gaat een relatie aan met de Goal die hiërarchisch gezien het meest lokaal is ten opzichte van de Probe. De waardes van de kenmerken van de Goal worden uitgespeld als een congruentieaffix op de Probe. In het voorbeeld dat ik zojuist gaf betekent dit dat de waardes voor persoon en getal van het onderwerp worden uitgespeld als een congruentieaffix op het voegwoord. Dus, als het onderwerp de waardes eerste persoon en meervoud heeft en congrueert met het voegwoord dan drukt de uitgang op het voegwoord ook eerste persoon meervoud uit. In dit proefschrift laat ik zien dat als twee Goals even lokaal zijn ten opzichte van de Probe dat de Probe dan een congruentierelatie aangaat met beide Goals. Als de Probe een relatie heeft met twee Goals in plaats van met één Goal, dan doemt de vraag op welke relatie wordt uitgespeld als een congruentieaffix op de Probe. In dit proefschrift wordt de stelling verdedigd dat als er twee congruentierelaties zijn die kunnen worden uitgespeld als een congruentieaffix op de Probe, de relatie wordt gekozen die resulteert in het meest specifieke congruentieaffix op de Probe. Deze keuze wordt gemaakt door de Morfologische component. Deze component maakt deel uit van de PF-component. Kort gezegd komt het er dus op neer dat congruentierelaties worden gelegd op basis van de hiërarchische structuur die is opgebouwd in de syntactische component. Dan wordt de structuur verzonden naar de PF-component. Een onderdeel van PF, namelijk de morfologische component, zorgt ervoor dat de congruentierelaties worden uitgespeld als affixen op de Probe, in dit geval het werkwoord of het voegwoord.

Nu de belangrijkste aannames duidelijk zijn kan de vraag worden beantwoord waarom er in sommige dialecten congruentie is met het eerste lid van een gecoördineerd onderwerp, in andere met het hele gecoördineerde onderwerp en weer in andere (zoals in het Beiers hierboven) met beide. In hoofdstuk 2 laat ik zien dat het de persoons- en getalskenmerken behorende bij het eerste lid van het gecoördineerde onderwerp en die behorende bij het gecoördineerde onderwerp als geheel zich op structureel gelijke afstand bevinden van het voegwoord. Als het voegwoord een Probe is, zoals in de dialecten met voegwoordvervoeging, dan gaat de Probe een congruentierelatie aan met zowel het gecoördineerde onderwerp als geheel als het eerste lid van het gecoördineerde onderwerp. De Morfologische component bepaalt vervolgens welke van deze twee relaties resulteert in een meer specifiek congruentieaffix op de Probe en dus welke van deze twee relaties wordt vertaald als een affix op de Probe. In sommige dialecten zal dit de relatie met het eerste lid zijn, in andere de relatie met het gecoördineerde onderwerp als geheel en in sommige gevallen resulteren beide relaties in een even specifiek affix op de Probe en kunnen ze dus beide worden gerealiseerd, zoals in het Beiers. De vraag die

overblijft is waarom het werkwoord niet kan congrueren met het eerste lid van het gecoördineerde onderwerp. Het werkwoord heeft evenals het voegwoord persoons- en getalskenmerken zonder waarde. Het werkwoord is dus ook een Probe op zoek naar een Goal in zijn c-commandeerdomein. Het geval wil dat de kenmerkenbundel behorende bij het eerste lid van het gecoördineerde onderwerp en die behorende bij het gecoördineerde onderwerp als geheel zich ook op structureel gelijke afstand van het werkwoord bevinden. Het verschil tussen het werkwoord en het voegwoord is echter dat het werkwoord congrueert met de kopie van het verplaatste onderwerp, terwijl het voegwoord congrueert met het eigenlijke onderwerp. Het voert te ver om hier in detail in te gaan op de analyse van deze set data, maar het komt er in het kort gezegd op neer dat de interne structuur van een kopie van een verplaatst item niet langer kan worden gebruikt voor het leggen van congruentierelaties. Voor een gedetailleerde uitwerking van deze analyse verwijs ik de lezer graag naar sectie 4 van hoofdstuk 2.

In het derde hoofdstuk van dit proefschrift wordt het tweede empirische domein besproken. In dit hoofdstuk ga ik in op de congruentierelaties van voeg- of werkwoorden met pronominale onderwerpen. Ik laat zien dat ook in deze gevallen het voegwoord en het werkwoord, de Probe, een congruentierelatie kunnen aangaan met twee Goals in plaats van met één Goal. De vraag is dan natuurlijk welke twee Goals er zijn bij pronominale onderwerpen. Er wordt beargumenteerd dat pronominale onderwerpen zoals *wij* bestaan uit verschillende kenmerken. Het pronominale onderwerp *wij* refereert aan een groep mensen waar de spreker deel van uitmaakt. Je kunt dus zeggen dat *wij* bestaat uit twee sets kenmerken: de eerste set geeft de rol van het pronominale onderwerp in het gesprek aan, in het geval van *wij* is dat de rol van spreker, en de tweede set geeft het getal aan van het pronominale onderwerp, in het geval van *wij* is dat meervoud. Samen vormen deze sets de kenmerken van het pronominale onderwerp in zijn geheel, in het geval van *wij* is dat de set [spreker, meervoud]. Ik laat zien dat het voeg- of werkwoord twee Goals heeft als het congrueert met een pronominaal onderwerp: de eerste Goal is de kenmerkenbundel die aangeeft welke rol het pronominale onderwerp speelt in het gesprek: in het geval van *wij* is dat de rol van spreker en in het geval van *jullie* de rol van toehoorder. De tweede mogelijke Goal bij een pronominaal onderwerp is de bundel kenmerken die behoort bij het pronominale onderwerp als geheel: in het geval van *wij* is dat de kenmerkenbundel 'spreker, meervoud' en bijvoorbeeld in het geval van *ik* is dat 'spreker, enkelvoud'. Ik laat zien dat deze twee Goals zich hiërarchisch gezien op gelijke afstand bevinden van het voegwoord en het werkwoord. De Morfologische component bepaalt vervolgens welke van deze twee relaties resulteert in een meer specifiek congruentieaffix op de Probe en dus welke van deze twee relaties wordt uitgespeld op de Probe. In sommige dialecten zal dit de relatie met de eerst genoemde Goal zijn, in andere de relatie met de tweede genoemde Goal. Om dit te illustreren bespreek ik hieronder voegwoordvervoeging met pronominale onderwerpen in het Hellendoorns en in het Tegels. Voor een analyse van dit fenomeen in deze dialecten en argumentatie voor de hieronder gepresenteerde interpretatie van de data verwijs ik de lezer naar hoofdstuk 3.

Het Hellendoorns heeft voegwoordvervoeging met het pronominale onderwerp *wiej* 'wij'. De vervoegingsuitgang op het voegwoord is een schwa. Dit is geïllustreerd in (5).

- (5) ... **darr-e** / ***dat** wiej den besten bin-t / *binne
 dat^{-SPREKER} / dat wij de besten zijn / zijn^{-SPREKER}
 '... dat wij de besten zijn!'

[Hellendoorns]

De congruentierelatie die wordt gerealiseerd is in dit geval niet die met de kenmerkenbundel van het pronominale onderwerp als geheel 'spreker, meervoud', maar die met de kenmerkenbundel die uitsluitend de rol van het onderwerp in het gesprek, in dit geval 'spreker', aangeeft.

In andere dialecten, zoals in het Tegels, drukt het congruentieaffix op het voegwoord bij het pronominale onderwerp *doow* 'jij' de relatie met het pronominale onderwerp als geheel uit: het drukt zowel uit dat de rol van het pronominale onderwerp die van toehoorder is als dat de toehoorder enkelvoudig is. Een voorbeeld uit dit dialect is gegeven in (6).

- (6) ... **de-s** **doow** Marie ontmoet-s.
 ... dat^{-TOEHOORDER/ENKELVOUD} jij Marie ontmoet^{-TOEHOORDER/ENKELVOUD}
 '...dat jij Marie ontmoet.'

[Tegels]

Er is dus een verschil tussen voegwoordvervoeging met pronominale onderwerpen in het Hellendoorns en in het Tegels. In het eerste dialect reflecteert de vervoegingsuitgang op het voegwoord de relatie met de kenmerkenbundel die de rol van het onderwerp in het gesprek weergeeft, terwijl in het laatst genoemde dialect deze uitgang zowel de rol van het pronominale onderwerp uitdrukt en of dat onderwerp enkelvoud of meervoud is. In hoofdstuk 3 laat ik uitgebreid zien dat dit verschil samenhangt met een aantal andere verschillen tussen deze twee dialecten. Hoewel het te ver voert om hier op de precieze analyse van voegwoordvervoeging in deze twee dialecten en het cluster van de verschillen tussen deze dialecten in te gaan zal ik wel laten zien welke verschillen er zijn tussen het Tegels en het Hellendoorns.

Ten eerste is het zo dat in het Hellendoorns het schwa-affix dat voorkomt op het voegwoord niet kan voorkomen op het werkwoord, zoals te zien is in voorbeeld (5). In het Tegels is dit niet het geval. Het affix op het voegwoord is gelijk aan het affix op het werkwoord. Verder is het zo dat als het pronominale onderwerp in het Hellendoorns wordt gemodificeerd door een focuspartikel, voegwoordvervoeging niet langer mogelijk is, terwijl dit in het Tegels geen effect heeft op voegwoordvervoeging. Dit is geïllustreerd in voorbeeld (7).

- (7) a. ... dat / ***darr-e** zölfs **wiej** de westrijd wint.
 dat / dat_{-SCHWA} zelfs wij de wedstrijd winnen
 ‘...dat zelfs wij de wedstrijd winnen.’ [Tegels]
- b. ... **de-s** / *?det auch **doow** merge kum-s.
 dat_{-2P.SG} / dat ook jij morgen komt_{-2P.SG}
 ‘...dat ook jij morgen komt.’ [Hellendoorns]

Als laatste is het zo dat als het onderwerp in het Hellendoorns wordt verplaatst naar de hoofdzin, zoals in (8a), voegwoordvervoeging niet langer mogelijk is, terwijl dit in het Tegels niet het geval is (zie 8b).

- (8) a. **WIEJ** denkt Jan dat /***darre** die prijs ewönnen hebt, nie ZIEJ
 wij denkt Jan dat/dat_{-SCHWA} die prijs gewonnen hebben niet zij
 ‘WIJ denkt Jan dat die prijs gewonnen hebben, niet ZIJ’
- b. **DOOW** denk ik **de-s** / ***det** de wedstrijd winnen zal-s.
 jij denk ik dat_{-2P.SG} / dat de wedstrijd winnen zal_{-2P.SG}
 ‘Jij denk ik dat de wedstrijd zal winnen.’ [Tegels]

Afsluitend, in dit proefschrift wordt ingegaan op de onderzoeksvraag of congruentie een syntactisch fenomeen is of dat er een taakverdeling is tussen de syntactische en de fonologische component. Ik toon aan dat er inderdaad sprake is van een dergelijke taakverdeling en wel op de volgende wijze: de syntactische component legt op basis van hiërarchische overwegingen congruentierelaties. De fonologische component vertaalt deze relaties in congruentiemorfemen. Als de syntactische component meer dan één congruentierelatie voor een Probe selecteert, dan bepaalt de fonologische component op basis van de beschikbare congruentiemorfemen welke van deze relaties wordt uitgespeld. De fonologische component kiest in dat geval altijd voor die relatie die de meest specifieke informatie verschaft. Op deze wijze kan microvariatie wat betreft de constructies die worden besproken in deze dissertatie worden teruggebracht tot een verschil in het lexicon. Dit is in overeenstemming met de Chomskyaanse idee (1995) dat alle parametrische variatie, dus ook die tussen dialecten, kunnen teruggevoerd worden op lexicale en morfologische verschillen.

Curriculum Vitae

Marjo van Koppen werd op 8 mei 1976 geboren in de wereldhavenstad Rotterdam. Zij behaalde haar gymnasiumdiploma aan het City College Sint Franciscus in haar geboortestad. Na de middelbare school begon zij in 1995 met de studie Nederlandse Taal- en Letterkunde aan de Rijksuniversiteit Leiden. Zij koos de specialisatie richting Moderne Taalkunde en studeerde in 1999 af. Tijdens haar studie liep zij gedurende een half jaar stage op het Meertensinstituut te Amsterdam bij de onderzoeksgroep Variatielinguïstiek. Na haar studie werd zij in januari 2000 aangenomen als Assistent in Opleiding (AiO) aan de Universiteit van Leiden binnen het toenmalige onderzoeksinstituut HIL (Holland Institute for Generative Linguistics) en het huidige onderzoeksinstituut ULCL (University of Leiden Centre for Linguistics). Haar AiO-project was nauw verbonden met het SAND-project (Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten). Naast haar aanstelling als AiO is Marjo van Koppen gedurende twee jaar werkzaam geweest bij het Meertensinstituut als medewerker digitalisering binnen het SAND-project. Dit proefschrift is het resultaat van haar werkzaamheden als AiO binnen het SAND-project aan de Universiteit van Leiden. Vanaf april 2005 zal zij werkzaam zijn als postdoctoraal onderzoeker binnen het project 'The Noun-Phrase: Diversity in Dutch design and the design of diversity' aan het Utrecht Institute of Linguistics OTS (UiL-OTS) van de Universiteit van Utrecht.